

BUDA ELSŐSÉGE A TÁRNOKI VÁROSOK KÖZÖTT

Midőn 1686-ban Buda városa felszabadult a csaknem másfélévszázados török uralom alól, az ország évszázadokon át volt fővárosának, Zsigmond és Mátyás egykori európai hírű fényes székhelyének úgyszólván a semmiből kellett megkezdenie a küzdelmet az újbóli felemelkedésért. Ennek a sok kitartást, szívósságot igénylő harcnak egyik fontos eszköze a hajdani kiváltságos helyzet: a szabad királyi és fővárosi rang, valamint a tárnoki városok sorában betöltött szerep jogi és gyakorlati visszaszerzése volt. Cikkünkben Budának ez utóbbi cél, vagyis a tárnoki városok közé történő visszavétel és a tárnoki városok sorában őt megillető elsőség érdekében tett erőfeszítéseit és ezek eredményét szeretnénk nyomon követni, különös tekintettel a tárnoki városok közös levéltárának sorsára. Ezért először is a tárnokszéki bíraskodás kialakulásával, a tárnoki városok csoportjának a többi szabad királyi várostól való elkülönülésével kell foglalkoznunk.

A tárnokmester az Árpádok idejében a király központi kamarájának és a királyi haszonvételeket kezelő személyeknek az élén állott — egyedül a vámjövendelmek kezelői nem tartoztak alá¹ —, emellett a XIII. század folyamán már többször említik úgy városi kiváltságlevelekben, mint aki a városok főbíróját, a királyt ebben a minőségében helyettesíti.² A XIV. század közepe felé a tárnokmester kétirányú — pénzügyi és bíraskodási — szerepe kezd különválni,³ a tárnokmestert egyre inkább a városok ügyeiben való bíraskodás foglalja le, a pénzügyek intézését pedig a kincstárnok veszi át.⁴ Zsigmond már arra törekedett, hogy a tárnokmestert közbülső fórummá tegye a városok és a király között s 1405-ben törvényben mondotta ki, hogy akkor hozhatók elé a polgárok perei, ha a tárnokmester nem akarna igazságot szolgáltatni.⁵ A városok ebben az időben még idegenkedtek a tárnokmester bíraskodásától, sőt komoly ellentétek is voltak a tárnokmester és a városi polgárság között, úgyhogy Nagy Lajos és Zsigmond több ízben kénytelen volt védelmébe venni a polgárokat a tárnokmester sanyargatásaival, bántalmazásaival szemben.⁶ Amint azonban a

¹ Boreczky Elemér: A királyi tárnokmester hivatala. Budapest, 1904, 17, 48. l.

² Ifj. Szentpétery Imre: A tárnoki ítélőszék kialakulása. Különnyomat a Századok 1934. évi pótfüzetéből, 4. l.

³ Uo. 5. l.

⁴ Uo. 6. l.

⁵ Uo. 9—10. l.

⁶ Uo. 23—30. l.

városoknak sikerült kifejleszteniük és egyre inkább állandósítaniuk azt a gyakorlatot, hogy a tárnokmester polgári bírótársakkal s egyben városi jogszokások szerint ítélezzék ügyeikben,⁷ megszűnt ez az idegenkedés. A XV. század első évtizedeiben a tárnokmester már egyedül polgári bírótársakkal ítélezett.⁸

Ezek a polgári bírótársak a jelentősebb, nagyobb királyi városok küldöttei voltak, természetesen felváltva, úgy, hogy egyszerre csak néhány város küldöttei vettek részt az ítélezésben. A XV. század közepe táján azonban a városok egy csoportja: a hét szabad királyi város, amelyhez Buda, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Eperjes és Bártfa tartozott, valósággal kisajátította magának a tárnokmesteri bíraskodást, olyan értelemben, hogy ettől kezdve csak e hét város kiküldött polgárai vehettek részt a tárnokmester elé kerülő ügyek tárgyalásában. Ennek természetes következménye az lett, hogy más szabad királyi városok polgárai egyre kevésbé fordultak fellebbezéssel a tárnokmester elé.⁹ 1564-től azután a tárnokszéki ülésen hozott határozat alapján a hét város — a tárnoki városok — küldöttei csak e hét város fellebbezett pereiben ítéleztek.¹⁰ A többi szabad királyi város, amely ily módon a XV. század közepétől kezdve egyre inkább kiszorult a tárnoki bíraskodásból, más megoldást keresett. Egyesek — Székesfehérvár, Esztergom és Lőcse, amelyekhez később más városok is csatlakoztak — pereiket közvetlenül a királyhoz fellebezték, az pedig személynökére bízta az ilyen ügyekben való ítélezést. Így a XV. század végére már kialakult e személynöki városok végleges felső bírósága, a személynöki szék (sedes personalitia), amelyen a személynök a királyi tábla bíráiból — tehát nem polgári bírótársakból — alakított öt tagú tanácsban ítélezett. A bányavárosok pedig a XV. században saját kiküldöttekből hoztak létre felsőbírósgot, amely Körmöcbányán működött.

A hét tárnoki város — amelyhez a XV. század vége felé nyolcadikként Pest is csatlakozott¹¹ — egy jogcsaládba tartozott, mert valamennyinek a privilegiumait a főváros, Buda kiváltságainak mintájára állították össze.¹² Rajtuk kívül még más városok is Buda városának jogait kapták ugyan, de ezek a városok kevésbé jelentősek voltak, árumegállító joguk sem volt.¹³ Természetes tehát, hogy Buda — egyébként is az ország fővárosa — kezdetől fogva vezető szerepet töltött be a hét, majd Pesttel együtt nyolc város közös bírói fórumává alakult tárnoki ítélőszék tevékenységében. Ez a vezető szerep három kérdésben nyilvánult meg szemmel látható módon: a tárnokszéken megjelenő városi küldöttek rangsorában, a tárnokszék üléseinek helyszínében és a tárnoki városok jogait magukban foglaló kiváltságlevelek, illetve a tárnokszék működéséhez szükséges iratok őrzésében. Minthogy ez a három kérdés egymással szoros kapcsolatban van, mi is együttesen fogjuk nyomon követni alakulásukat a fellelhető forrásokban.

Ifj. Szentpétery Imre, aki a tárnoki ítélőszék kialakulását részleteiben feltárta, az 1456. évi tárnokszéken hozott statutumokat tartja a tárnokszék első fennmaradt hiteles szabályozásának. Ez először is felsorolja a hét szabad várost, a következőképpen: „Das sind die Siben freystett, Ofen, Caschau, Presburg, Tirna, Ödenburg, Eppresch, Partuell”.¹⁴ Vagyis a felsorolásban Buda van

⁷ Uo. 33—35. l.

⁸ Uo. 35. l.

⁹ Uo. 41. l.

¹⁰ Uo. 65. l.

¹¹ Uo. 60. l.

¹² Uo. 36. l.

¹³ Uo. 36. l.

¹⁴ Uo. 81. l.

IURIS TAVERNICALIS definitio.

Ius Tavernicale, antiquo Regni vocabulo ita nominatum, partiale Regni huius Hungariæ ius est, certam diuitiarum Regni partem obligans, liberæ nentis Civitates antiquitus eo deputatas, quarum series et nomina hoc tempore post amissam Budam & Pesthum hæc sunt: Cassovia, Posenium, Tyrnavia, Sopronium, Bartpha, Eperies et Lakoza. Quo appellationes ex Sedibus Iudicialibus dictarum liberarum Civitatum tras-

missæ præsentis Magro Tavernicorum pro tempore existentæ, vel ipsius nigerentis et assidentibus nonnullis ex ipsis Civitatibus seniores iuratis, in causis infra vberius declaratis & specificatis revidentur et dijudicantur.

SEDIS TAVERNICALIS AVTEM ET IPSARUM Civitatum liberarum Articuli, ab antiquis temporibus observari soliti, et olim per Magnificum quondam Joannem Thur de Laak, Magistrum Tavernicorum collecti, ex post vero, ut infra patet, aliqua ex parte correcti et declarati, ordine sequuntur.

ARTICVLVS I.

Quod generale Iudicium ipsarum septem Civitatum liberarum tantummodo semel in anno, huc Buda iuxta decretum et conclusionem cum domino Magro Tavernicorum constitutum fieri debeat. In quo quidem termino sic constituto, predicti Civitatenes, Iudices siue iurati ad id deputati, omnium liberarum Civitatum, huc Buda convenire debeant nisi eiusdem termini prorogatio aliqua fiat per Regiam Maiestatem. Tunc diem Iudicialium idem Magister Tavernicorum literis suis, ipsis Civitatenibus, ante unius mensis spatium deat notificare.

ART. II.

Et ut harum septem Civitatum liberarum iuxta antiqua, quæ hæcenus satis longam temporis vetustate propter disturbiorum continuata discrimina postergata et obliuioni data extiterunt, suum pristinum sortiri valeant effectum, ne vias unquam temporum successu, a modo deinceps sopita taciturnitate abolere videantur, Pro eo statutum est, quod unus liber Iudicialis ordinetur, ad quem librum præsens institutio necnon &

omnes Sententiae in ipsa Sede domini Magistri Tavernicorum prolatae, inseri debeant. Et tandem omnibus Causis in eodem termino constitutis, terminatis liber iste sub sigillo praedictorum Civitatis in Conservatorio dictae Civitatis Buden usque ad sequentem diem seu terminum debeat semper conservari.

Részlet Rudolf királynak a tárnoki cikkelyeket megerősítő 1602 augusztus 13-án kiadott kiváltságleveléből. (Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. A tárnoki városok levéltárának maradványa No. 1.)

az élen. Az ülés helyével a 12. pont foglalkozik. E szerint „In der vesten sol mann nit sitzen Sonder in der statt hie zu Ofenn an ainer pillichen statt”. Vagyis nem a várban kell tartani a tárnokszéki ülést, hanem Budán a városban, alkalmas helyen. Az tehát fel sem merül, hogy más városban tartásuk az ítélőszéket, mint Budán — magát az 1456. évi ülést is Budán tartották — csupán azt kötik ki, hogy ne a várban, hanem a városban üljenek össze. Korábban, Zsigmond alatt ugyanis gyakran előfordult, hogy a királyi kúriában ítélezett a tárnokmester.¹⁵ 1494-ből van is adatunk arra, hogy Budán a városban, egy polgári házban „in domo prudentis et circumspecti Georgi funificis alias Zeler” ülészetek.¹⁶ Ugyancsak Buda város központi szerepére mutat a 17. pontban az az előírás, hogy a tárnokmester helyettese, az altárnokmester legyen állandóan Budán, a fővárosban, vagyis könnyen elérhető helyen.¹⁷ Hasonló gondolatot találunk az állítólag Zsigmond korából származó tárnoki cikkelyek 4. pontjában: Mivel Buda városa a legelsőnek neveztetik és az országglakók minden ügyét ott tárgyalják meg, a tárnokmester vagy helyettese mindig és állandóan köteles rezidenciáját Budán tartani.¹⁸

Az 1479-ben Laki Thuz János tárnokmestersége idején összeírt artikulusok szintén Budát jelölik meg a hét város évente egyszer tartandó „generale iudicium”-ának színhelyeként.¹⁹ Megismétlik azt is, hogy a tárnokmester ne a budai várban, vagy külső helyen, hanem magában a városban, neki alkalmas helyen üljön össze a szabad városokkal.²⁰ Van közöttük azonban olyan rendelkezés is, ami az 1456. évek között még nincsen. Ez azt mondja: azért, hogy a város régi jogai el ne enyészzenek az idők folyamán, elhatároztatott, hogy egy bírói könyv (liber iudicialis) vezettségük. Ebbe bele kell írni a jelen intézkedést, valamint a tárnokmesteri széken hozott összes ítéletet. Az ülészek (terminus) elé került ügyek befejezése után ezt a könyvet az említett városi polgárok pecsétje alatt Buda város levéltárában (conservatorium) kell őrizni

¹⁵ Uo. 52. l.

¹⁶ Iványi Béla: Eperjes szabad királyi város levéltára. Szeged, 1931, I. kötet 68. l.

¹⁷ Ifj. Szentpétery i. m. 82. l.

¹⁸ Magyar Országos Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 8. l. „Ex quo Civitas Budensis praeminentior nominatur, et omnes causae Regnicolarum in ipsa discutiantur, semper et continue Magister Tavernicorum ibi aut Vicegerens residentiam habere debeat.” Ifj. Szentpétery Imre véleménye szerint azonban e cikkek nem lehetnek Zsigmond-korabeliek, hanem valószínűleg 1457 és 1479 között írták össze őket. (Ifj. Szentpétery i. m. 39. l.)

¹⁹ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 10. l.

²⁰ Uo. 13. l.

a következő ülésig.²¹ Itt van tehát a tárnokszéki jegyzőkönyv (s egyben a tárnokszéki levéltár) létrejöttének kiindulópontja. Buda kijelölése a tárnokszéki jegyzőkönyv őrzőhelyéül természetes következménye volt annak, hogy Budán voltak a tárnokszéki ülések; így önként adódott az a gondolat, hogy egyik üléstől a másikig Buda városa — amely egyébként is a legelőkelőbb volt a hét város között — viselje gondját a könyvnek.

Hogy az 1479. évi statutumok milyen mértékben valósultak meg a gyakorlatban, csak részben állapítható meg a fennmaradt adatokból. Azt tudjuk, hogy Mátyás király életében valóban majd minden évben tartottak tárnokszéki ülést (1481, 1483, 1484, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490); Mátyás halála után azonban már csak nagyobb időközökben. A mohácsi vész utáni nehéz időkben a tárnoki szék rendes működése úgyszólván lehetetlenné vált. Ferdinándnak is, Zápolyai Jánosnak is volt tárnokmestere s mindegyik a maga királyához való pártolásra igyekezett rábírní a városokat. 1528 után jó ideig semmi nyoma nincs annak, hogy tárnokszéki ülést tartottak volna.²² 1541-ben török uralom alá került Buda és Pest és ezzel hosszú időre — csaknem két évszázadra — kiestek a tárnoki városok további közös fejlődéséből. János király halála után, a kettős királyság megszűntével a megmaradt hat tárnoki város — Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Eperjes és Bártfa — részvételével ismét megindult a tárnokszék működése,²³ és a tárnoki városok igyekeztek pótolni azokat a veszteségeket, amelyek a tárnokszékekkel kapcsolatban Buda elfoglalása következtében érték őket. 1559-ben új tárnokszéki jegyzőkönyvet kezdtek vezetni — az első ugyanis Buda elestekor elveszett s ebbe az új könyvbe belefoglalták csaknem az összes XV. és XVI. században keletkezett tárnoki statutumot is, mint egy „a hajótörésből megmentett maradványokként, ahogyan az új jegyzőkönyv bevezetésében írják.²⁴ Később — az 1577-ben tárnoki várossá lett Szakolcával együtt — sikerült elérniük azt is, hogy II. Rudolf 1602-ben 38 cikkelyben megerősítse a neki bemutatott régi tárnoki artikulusokat és 3 újabb cikkellyel kiegészítse azokat.

Buda városának a tárnokszéken elfoglalt kiváltságos helyzetét részben Kassa, részben Pozsony örökölte. A tárnoki városok rangsorában ugyanis a korábban második Kassa lett az első; a tárnokszék üléseit viszont Pozsonyban tartották. A tárnokszéki ülések helyének megváltozását már 1596-ban beiktatták a Zrínyi György gróf tárnokmestersége alatt hozott tárnoki cikkelyekbe, kimondván, hogy „a Buda elvesztése után kialakult szokás szerint addig, amíg

²¹ Uo. 10—11. l. Szó szerint: „... statutum est, quod unus Liber Judicialis ordinatur. Ad quem librum praesens institutio, necnon et omnes Sententiae in ipsa sede domini Magistri Tavernicorum prolatae inseri debeant. Et tandem omnibus causis in eodem termino constitutis terminatis, Liber iste sub sigillo praedictorum Civitatis in conservatorio dictae Civitatis Budensis usque ad sequentem diem seu terminum, debeat semper conservari.”

²² Ifj. Szentpétery i. m. 43—44. l.

²³ Uo. 44. l.

²⁴ Hajótörésen az első tárnokszéki jegyzőkönyvnek, meg Budának, a fővárosnak és a tárnoki bíraskodás székhelyének elvesztését értették. Mint ahogyan a jelenleg I. számot viselő, de valójában a második, 1559-ben megkezdett tárnokszéki jegyzőkönyv bevezetésében írják: „Quamobrem etsi primum illum codicem legum Tavernicalium, una cum Metropoli, et prima sede Judicii nostri Buda, infeliciter amisimus, et triste naufragium fecimus, tamen ex fracta nave, quantum a Nobis memoriae beneficio fieri potuit, tabulas quasdam colligendo, in hunc novum codicem reliquias et fragmenta pristini Juris collegimus summo consensu et communi suffragio, iuxta cuius codicis tenorem ac Regulam et Nosipsi et posterii nostri iudicium sapientissime et gravissime constitutum administrare facilius possent.” Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 6. l.

Isten segítségével Budát vissza nem szerzik és békésebb idők nem jönnek”, Pozsonyban kell tartani a tárnokszéket.²⁵ A székhely változásával együtt járt a tárnoki levéltár őrzőhelyének megváltozása is; írásos adatunk azonban csak 1611 körül van erről. Ugyanis a Pozsony, Nagyszombat és Sopron városának küldöttei által az uralkodónak és a nádornak előterjesztett pontok között a 16. a következőket mondja: Ami a tárnoki levéltárat illeti, erről az határozottat, hogy négy kulcsa legyen, amelyek közül egyik a tárnokmesternél, a második az altárnokmesternél, a harmadik Pozsony városánál, a negyedik Nagyszombat városánál őriztessék.²⁶ A tárnoki jegyzőkönyv több XVII—XVIII. századi bejegyzésének szövegéből azután kitűnik, hogy a tárnoki levéltárat (conseruatorium thavernicale) magában foglaló ládát a pozsonyi városházán tartották s a tárnokszéki ülések alkalmával rendszerint átvitték az ülés helyére, a pozsonyi Zöld Házba.²⁷ A bejegyzésekből az is kiviláglik, hogy a láda kinyitására, illetve az ülésszak végeztével lezárására használt kulcs egyik példányát Pozsony városa, másik példányát Nagyszombat városa őrizte.²⁸ Arra azonban nincs adat a tárnokszéki jegyzőkönyvben, hogy a tárnokmesternek és az altárnokmesternek is lett volna kulcsa a ládához.

A törökök kiűzése után természetesen nyomban felvetődött az a gondolat, hogy Buda és Pest ismét foglalja el helyét a tárnoki városok sorában, Buda felszabadulása után először 1695-re tűztek ki tárnokszéki ülést Pozsonyba; erre Erdődy György gróf tárnokmester Buda és Pest küldötteit is meghívta a szokásos módon. A kamarai adminisztráció gyámkodása alatt álló két város nem mert önállóan dönteni a kérdésben s megkérdezte a kamarai igazgatóságot, hogy megjelenjék-e a tárnokszéken; sőt Buda város tanácsa — amelyet előző évben a pallosjog körül kiobbant vitában az adminisztráció engedelmességre szorított — a város anyagi nehézségeire hivatkozva (a követküldés ugyanis eléggé költséges volt) szinte maga sugallta az elutasítást. A kamarai adminisztráció elutasító válasza után Pest városa a tárnokmesterhez fordult védelemért; de beadványa elkésett s a tárnokszéken nem került szóba a két város visszavételének ügye.²⁹

A következő, 1702. január 26-ára kitűzött tárnokszéki ülésre Erdődy György tárnokmester ismét meghívót küldött Budának is, Pestnek is. Buda városa most már felismerte a kérdés jelentőségét: a kamarai adminisztrációnak azt írta, hogy jogai védelmében szükségesnek látja a megjelenést; a tárnokmesternek pedig azt, hogy bár most nincs módjában megjelennie — hiszen kamarai hatóságnak van alárendelve — minden vágya „az ország kebelébe” való visszahelyezése,

²⁵ Uo. 17. l. a No. 5. alatt feljegyzett artikulusok 1. pontjában: „Ez parte celebrationis Sedis Thavernicalis, quo tempore et loco deinceps ista sedes celebrari debeat: Videlicet ut secundum veterem consuetudinem hactenus post amissam Budam usitatum, donec Divina ope Buda recuperabitur, et usque pacatiora tempora, dicta Sedes hic Posonii celebretur.”

²⁶ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Misc. ant. 581. sz., a királynak és a nádornak Pozsony, Nagyszombat és Sopron küldöttei által előterjesztendő pontok közül a 16-ikban.

²⁷ Így történt ez 1681-ben (Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. i. kötet 436/4, 436/5, 436/7 l.), 1695-ben (uo. 441. l.), 1702-ben (uo. 442. l. és Acta tav. Fasc. E. Fasc. 1., ill. 13.), 1722-ben (Prot. sed. tav. I. kötet 469—470. l.).

²⁸ Például 1681-ben ez áll a tárnokszéki jegyzőkönyvben: „Dominis autem Posoniensibus... cista... restituitur et commendatur, Clavibus (ut antecedenter) una apud Posoniensem altera penes Tyrnaviensem Regias Liberasque Civitates permanentibus”. Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 436/7. l.

²⁹ Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686—1708. Budapest, 1962, 23. l.

Végül is — főként a két város jelentős anyagi áldozatának, meg a Rákóczi-szabadságharc hatásának eredményeként — 1703. október 23-án mindkét város visszakapta a szabad királyi városi rangot. A kamarai adminisztráció még ekkor is megkísérelte meggátolni a kiváltságlevélben biztosított jogok gyakorlati megvalósítását, Eleonóra királyné 1711. augusztus 28-i privilégiumlevele azonban végleg a városok javára döntötte el a kérdést.³⁴

Ezek után már semmi elvi akadály nem volt annak, hogy Buda és Pest ismét bekapcsolódjék a tárnokszéki bíraskodásba; a gyakorlati végrehajtás azonban a következő tárnokszéki ülésen, 1722-ben mégis némi zökkenőkkel járt. Mint a tárnokszéki jegyzőkönyvben olvassuk, 1722. június 15-én Pozsonyban a tárnokszék ülésén megjelentek Buda és Pest küldöttei és kérték a bebozsításukat. A tárnoki városok³⁵ erre hajlandók is voltak, de azt kívánták, hogy Buda és Pest bizonyos összeget fizessen a tárnokszéknek, amint ez szokásos, ha valamely város a tárnokszéki városok sorába kerül.³⁶ Indoklásul felhozták, hogy Buda és Pest város polgárai a városok elfoglalása óta nem vettek részt a tárnokszéken, a többi tárnoki város viszont „nagy fáradtsággal és költséggel megszerezte és megerősítette a régi tárnoki kiváltságokat és cikkelyeket”, sőt újakat is elnyert, amint ezt a tárnoki ládában vagy levéltárban elhelyezett kiváltságlevelek tanúsítják.³⁷ Buda és Pest küldötteinek kérésükre meg is mutatták a tárnokszéki protocollumot (nyilván a XVII. században tárnoki várossá lett városok felvételével kapcsolatos bejegyzéseket) s ebből látták, hogy semmi szokatlant nem kívánnak tőlük. Ők azonban nem akartak alkalmazkodni a szokásokhoz, ezért elbocsátották őket.³⁸ Valójában itt nemcsak a pénzről volt szó: a két város régi jogainak elismerését kívánta és mindenképpen el akarta kérni azt, hogy visszavételüknek olyan látszata legyen, mintha új felvétel volna. Ezért, bár Buda, Pest és a hasonló helyzetben levő, szintén felvételét kérő Szeged város küldöttei június 25-én a pozsonyi városházán letették a kért 300, 200, illetve 150 Ft-ot,³⁹ csak úgy voltak hajlandók teljesíteni a tárnoki városok többi feltételeit (eskütétel, a kiváltságlevél kivonatának bemutatása), ha e városoknak az ülésen azt a helyet adják meg, amely őket régtől fogva megillette és a régi jog alapján (iure postliminii) megilleti; továbbá ha az újrafelvételi jegyzőkönyvbe történő bevezetésekor nem tesznek említést jótéteményről, új felvételtől és arról, hogy mintegy az újrafelvételért teljesítik a feltételeket s egyáltalán semmilyen módon nem vonják kétségbe régi jogaikat.⁴⁰ Ezek után végül az 1722. június 26-i ülésen visszavették Buda, Pest és Szeged városát a tárnoki városok sorába és feleskették őket. Buda város részéről az esküt Kepler Gáspár Rüdiger bíró és Roth János jegyző tette le. Az eskütétel után a régi jog alapján a budaiaknak az első, a pestieknek a második ülés-helyet jelölték ki, figyelmen kívül hagyva Kassa város küldötteinek ellentmondását. (Eddig ugyanis Buda és Pest kiválásától kezdve Kassa volt az első az ülésrendben s ezért sérelmesnek tartotta, hogy a harmadik helyre szorult vissza). A visszavett városok állásfoglalására jellemző, hogy küldötteik szükséges-

³⁴ Bónis i. m. 31. l.

³⁵ Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Bártfa, Eperjes és Szokolca városán kívül ekkor már Modor, Korpona, Kőszeg, Kismarton, Debrecen, Zágráb, Szatmárnémeti és Komárom is tárnoki város volt.

³⁶ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 467. l.

³⁷ Uo. 470. l. és Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lvt. Misc. ant. 581. sz. 1722. év.

³⁸ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 467. l.

³⁹ Uo. 472. l.

⁴⁰ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lvt. Misc. ant. 581. sz. 1722. jún. 26.

1971

CODEX AUTHENTICVS
IVRIS TAVERNICALIS

STATVTARII COMMVNIS

COMPLECTENS MÓNVMENTA VETERA ET
RECENTIORA PARTIM ANTEA VVLGATA,
PARTIM HÁCTENVS INEBITA

VSPICIIS

EXCELLENTÍSSIMI, ET ILLVSTRÍSSIMI

DOMINI COMITIS

IOSEPHI BRUNSVIK

DE KOROMPA,

TAVERNICORVM REGALIVM

PER HVNGARIAM MAGISTRI etc.

A C

INCLYTAE SEDIS TAVERNICALIS.

EDITVS INDVSTRIA

MARTINI GEORGII KOVACHICH

SENOVICIENSIS.

B V D A E.

TYPVS REGIAE VNIVERSITATIS PESTANAE.

1 8 0 3.

Kovachich Márton György „Codex authenticus iuris tavernicalis” c. könyvének címlapja.

nek látták eljárásuk igazolását s ezért a tárnokszék jegyzőjével, Trimmel Mátyással külön bizonyáglevelet állítottak ki, amelyben az igazolja, hogy a küldötteket csak akkor bocsátották be, amikor „eleget tettek a tárnokszék szokásának”, azaz letették a reinkorporáció esetére előírt esküt, bemutatták kiváltságaiknak a tárnoki iratok közé helyezendő kivonatát és lefizették a kért összegeket.⁴¹ A befizetett pénzt egyébként a „szék ládájában” helyezték el.⁴²

Buda tehát a tárnoki városok sorában elfoglalt kiváltságos helyzetének három összetevője közül az egyiket: első helyét az ülésrendben ismét elnyerte. Nem feledkezett meg azonban a másik kettőről sem s annak visszaszerzését is azonnal megkísérelte az 1722. évi tárgyalások során. A város országgyűlési követei számára készített hosszú utasítás 2. pontjában meghagyta a követeknek, hogy hívják fel a tárnokmester figyelmét Buda városának a tárnokszéki ülés helyszínével kapcsolatos előjogára, munkálkodjanak azon, hogy újra minden évben, mégpedig Budán tartsák a tárnokszéket és hogy a tárnokszéki jegyzőkönyvet Pozsony városa adja át Buda város levéltárának. Hozzáteszik, hogy ez nehézségekbe fog ugyan ütközni, de végülis a tárnoki jog 31. cikkulusa alapján eredményt kell elérni, hiszen a tárnokmester már gyakran „kegyes vígasztalást” nyújtott ebben az ügyben.⁴³ A követek az utasításnak megfelelően jártak el s kifejezték, hogy megbízóik méltányosnak tartanak, ha a tárnokszéki jegyzőkönyvet végre visszahoznák a régi helyére, átadván Buda városának, hogy a levéltárban „biztosan és illően” megőrizze. Az is helyes lenne, ha a tárnokszéket — úgy mint régen — ezután is minden évben Budán tartanák, hiszen Isten kegyelmével megszűnt az az ok (tudniillik a török hódítás), ami miatt egykor Pozsonyba helyezték át a tárnokszéket. Mindez nemcsak igazságos, hanem egyenesen elő van írva a tárnokjogi cikulusokban — érveltek a város követei.⁴⁴

Ebben a két kérdésben azonban egyelőre nem ért el eredményt a város. De nem adta fel igényeit és ahányszor csak alkalom adódott, mindig újra szöbáhozta a dolgot. Így amikor megkapta Csáky Zsigmond gróf tárnokmester meghívólevelét az 1725 szeptemberében Pesten tartandó tárnokszékre, válaszlevelében az ülés helyét illetően a tárnoki jog 1. és 31. cikkelyére emlékeztette a tárnokmestert⁴⁵ s egyben a tárnoki jog 2. cikkulusának értelmében kérte, hogy a tárnokszéki jegyzőkönyvet, mint szükséges rekvizitumot az ülés előtt hozzák át Pozsonyból és adják át Buda városának.⁴⁶ A tárnokszéket mégis Pesten tartották meg, és a tárnokszéki jegyzőkönyvet is a pesti városházán helyezték el az ülés megnyitásáig.⁴⁷

Az 1725 után tartott második tárnokszéki ülésen, 1733-ban végre azután sikerült dűlőre vinniük a budai követeknek a tárnoki conservatorium ügyét.

⁴¹ Uo. 1722. aug. 23.

⁴² Orsz. Levéltár, Prot. sed. tav. I. kötet 472. l.

⁴³ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lvt. Tisztújítási iratok 1722. máj. 28.

⁴⁴ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lvt. Misc. ant. 581. sz. 1722. év.

⁴⁵ A Rudolf 1602. évi kiváltságlevelében megerősített Laki Thuz-féle cikkelyek közül az 1. előírja, hogy a hét város törvényszéke minden évben Budán üljön össze; az 1596. évi cikkelyek közül pedig az első, amely a Rudolf-féle kiváltságlevelben a 31. számot kapta, azt mondja ki, hogy Pozsonyban tartják az üléseket, amíg Budát vissza nem szerzik.

⁴⁶ A Laki Thuz-féle 2. cikkelyre céloz itt Buda városa; ez írta elő a tárnokszéki jegyzőkönyv vezetését és egyik ülészaktól a másikig Buda város levéltárában való megőrzését. Buda városának a tárnokmesterhez intézett levelét l. Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Misc. ant. 581. sz. 1725. aug. 4.

⁴⁷ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 494. l.

Amplissime Magistratus!

Domini Fautores Gratosissimi, singulariter Colendissimi

Qualem nouam Collectionem sub titulo: *Codex authenticus Iuris Tauernicalis Statutarii communis* adornauerim, et sub Auspiciis I. Sedis Tauernicalis, praetitulatis Dominationibus vestris honorifice dedicatam, propriis sumtibus recenter imprimi curauerim, ex adnexis istic Exemplaribus, quorum vno Amplissimo Magistratui pro Archiuo Ciuitatis, et perpetua meae obseruantiae memoria, altero ac tertio Spectabilibus ac Generosis Dominis Primario Iudici, et Consuli Civitatis, in tesseram existimationis humillime gratificor, uberius perspicere dignabuntur.

Quod hoc opere ordiar, non concludam limites studii mei, ad exornandas liberas, regias, & montanas Ciuitates, quas veluti Sedes industriae, et politioris culturae nationalis, omni attentione dignas esse reputo, jam pridem conuersi, luculenter patebit ex tenoribus Dedicacionis meae.

Ceterum, quoniam, vti iam superius attigi, conatibus huiusmodi literariis, pro commodo et decore patriae susceptis, compluribus iam etiam defunctis, exhaustis licet propriis facultatibus, hunc quoque Codicem, arduo sane hoc tempore, meis sumtibus imprimi curauim, magis tenui, quam mediocri sorte fretus, continuandorum etiam reliquorum Operum causa optare debeo, vt vel sine foenore expensas recipiam, si quid ad promouendam exemplarium Codicis celeriore diuentionem vulgatio eius notitia adferre potuerit, aut secus, via quaequam patuerit, qua mihi Amplissimus Magistratus benevolentiam, et fauores suos in auxilium gratiose exhibere dignaretur, deinceps etiam non ingratum, quin potius ad seruitia, quae praesentibus humillime offero, alacrem, atque promptum experietur, qui omni cum veneratione iugiter deuotus maneo

Amplissimi Magistratus

Budae in Museo Instituti mei
Historico Diplomatici 15
Iunii 1803.

Humillimus Seruus et Cultor
Martianus Georgius Kovachich
Sengquienensis, AA. LL. et Philos. Doctor
II. Comitatum Zempliniensis, Pest, Pilis
et Solth Tabulae Iudiciariae Assessor, Ar-
chiui Exc. Regiae Camerae Hungarico
Aulicae Registrans.

Kovachich Márton Györgynek a városokhoz intézett, a „Codeex authenticus”-t ajánló körlevele első és utolsó sorai. (Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Corr. mag 1042/1803.)

A december 15-i ülésen ugyanis a tárnokmester parancsára a szék színe előtt kinyitották és felülvizsgálták a tárnokszéki jegyzőkönyvet, amelyet addig „bizonyos okokból” az altárnokmester, Sigray János báró őrzött a „szokott pecsétek” alatt. Ez alkalommal a pozsonyi küldött, Malik Kristóf kijelentette, hogy bár Buda elvesztésétől kezdve Pozsonyban őrizték a tárnokszéki jegyzőkönyvet és conservatoriumot, Pozsony beleegyezik abba, hogy ezután bárhol őrizzék, ahol a szék kívánja. Ezt a nyilatkozatot hallva a budai küldöttek másnap azt kérték Csáky Zsigmond gróf tárnokmester és a szék színe előtt, hogy a conservatorium a régi idők mintájára Budán őriztessék, mivel Buda városa Isten kegyelméből már szerencsésebb helyzetbe került. Kérésüket teljesítették, beleegyeztek abba, hogy Budán őrizzék a ládát és a pozsonyi küldöttek átadták a láda kulcsát a budai küldötteknek, a tárnokszéki jegyzőkönyvet viszont Pigéthy József tárnokszéki jegyzőre bízta, hogy a szükséges bejegyzéseket tegye meg benne.⁴⁸

Buda városának tanácsa rendkívül nagyra értékelte a kedvező döntést. Amint a december 20-i tanácsülésen Mayerberg Kristóf Károly tanácsos — aki Sailler Józseffel együtt Buda küldötte volt az 1733. évi tárnokszéki ülésen — bejelentette a tárnokmester elhatározását s átadta a levéltár kulcsát, azonnal megtették a láda átszállításához szükséges intézkedéseket. Az aktus ünnepélyessé tételére „tractamentum” adását határozták el a kísérő küldött urak számára, mivel — mint mondták — a levéltár átadása a városnak nagy becsületére válik.

Az átszállítás 1733. december 21-én történt meg. Négy tanácsost küldtek Pestre, négy kocsin; ezek Csáky tárnokmesternél kiszállva ismételten köszönetet mondtak neki azért, hogy kegyes közbelépésére 200 év eltelte után ismét kitüntették Buda városát a conservatorium őrzésével. Ezután a pesti városházára mentek, onnan lehozták a levéltárat, négylovas hintóra helyezték s a négy budai tanácsos, valamint két pesti tanácsos kíséretében a hídhoz hajtottak. Az odaérkezéskor a levéltárat trombita és dobszó fogadta s ez megisméltődött, mikor a budai városházához értek. Itt az összesereglett nép előtt a tanácssterembe vitték a levéltárat, ahol a polgármester várta a külső tanács tagjaival és két soproni tanácsossal együtt.⁴⁹

Tehát 11 évvel a tárnoki városok sorába való visszavétele és régi első helyének visszaszerzése után Buda visszakapta a nevezetes tárnoki ládát, a hozzá tartozó kulccsal együtt. (A tárnoki láda kulcsának második példányát pedig — amelyet azelőtt Nagyszombat városa őrzött — 1747-ben átadták Pest városának, hogy szükség esetén kéznél legyen.⁵⁰) S most már nem kellett arra sem sokáig várnia, hogy ismét Buda legyen a tárnokszéki ülés színhelye. Eszterházy Ferenc gróf tárnokmester „eleget akarván tenni a tárnoki törvénynek és vissza óhajtván adni Buda városának régi díszét”, 1748. augusztus 21-re Buda városába hívta össze a tárnokszék ülését, abba a városba, amely „régii időkben a keresztyén név ellenségének, a törököknek a kezébe esvén sokáig azok azok hatalmában volt, végül mivel Isten megsegítette a győztes császári királyi seregeket, ismét a keresztények kezébe került s azóta nem tartottak benne tárnokszéket”.⁵¹ Így több mint 200 év után első ízben újra tartottak Budán tárnokszéki ülést, mégpedig a Vízivárosban, a Három nyúlhoz címzett

⁴⁸ Uo. 545. l.

⁴⁹ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Tanácsülési jegyzőkönyvek 1733. évi kötetének 409—411. l. 1733. dec. 20-i, ill. dec. 23-i bejegyzés.

⁵⁰ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 640. l.

⁵¹ Uo. 649. l.

Pro Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Domino Comes
 Franciscus Eszterházy, de Galantha, Perpetuus in Rakno,
 Arcium & Dominionum Compthe, Papa, Pappes, Deveszer, &
 Ugod actualis & hereditarius Dominus, & Johis Dorsodiensis
 Supremus Comes, Generalis Equitatus, & Casares Regie Ma-
 gistratus Intimus, & Ecclesie Consilij Regie Decretorum Hun-
 garici Consiliarius, Camerarius, Excelsa Tabula Vestem Ma-
 gistratus Effector, Tavernicorum Regalium per Hungariam Ma-
 gister, nec non Partium Es-Danubiandarum in Hungaria
 Commendans Generalis [p. tit.] Conservatorum Privilegio-
 rum et Actuum Tavernicalium, ad Liberas ac Regias Ma-
 gistratus Jurisdictioni Tavernicali Subjectas spectans, et penes se
 ram Regiam Citem Budensem affervari solitam, ad altis-
 simam suam Excellentiam, pro revisione Actuum &
 Documentorum in eodem repositorum, Pestinum die 19.
 Mensis & anni infrascriptorum, cum una clave ad idem
 pertinentem depositatum, cum universis Privilegiis
 feris, alijsq. literalibus Documentis & Actis, in eodem Conser-
 vatorio repositis et habitis, ac per me infrascriptum registra-
 tis, item & attacham Clavim unam, ad mentionatum Conser-
 vatorium pertinentem, et penes antelatum Citem Budensem
 affervari ac conservari solitam, Die, Mense, et anno infra-
 scriptis, mihi, pro ad locum illum, in pro penes prae-
 dictam Citem Budensem affervari solet, deferendo, ac repor-
 tando, rite, et effectivè iterum resignaverit, restituerit,
 ac tradiderit, presentibus recognosco, de suprad. p. dicto
 Actum Pestini die 26. Mensis Septembris Anno Domini 1746.

Ferdinandus Miller
 Archiepiscopus Budensis
 Fiscalis, per Regnum
 Hungariae, etc.

Miller Ferdinándnak, Buda város jegyzőjének 1746 szept. 26-án kelt elismervénye arról, hogy Eszterházy Ferenc gróf tárnokmester visszaadta neki a tárnoki városok levéltárát, amelyet 1746 szept. 19-én kölcsönvett. (Magyar Országos Levéltár, Tárnoki lt., vegyes iratok.)

házban.⁵² Az első ülésen az altárnokmester, Barinyai László helytartótanácsi tanácsos külön köszönetet mondott Eszterházy Ferenc tárnokmesternek azért, hogy Budára, a cikkelyekben meghatározott ülés helyre hívta össze a tárnokszéket.⁵³ Bár ezzel a jég megtört, a következő években megint Pozsonyban tartották a tárnokszék üléseit⁵⁴ és csak 1760-ban hívta össze ismét Budára az ülést az

⁵² Uo. 650. l.

⁵³ Uo. 650. l.

⁵⁴ Pozsonyban volt a tárnokszék ülése 1749-ben, 1750-ben, 1751-ben, 1752-ben, 1753-ban Uo. 683, 703, 719, 733, 751. l.

előző év végén kinevezett Batthyány Ádám gróf tárnokmester „helyreállítván a tárnoki jog 1. cikkelyét és visszahelyezvén Buda városát régi előjogaiba”⁵⁵ Végül is 1770. március 23-án Mária Terézia elrendelte, hogy a jövőben Budán kell tartani a tárnokszéki üléseket, tekintettel arra, hogy ez a városok nagyobb kényelmére fog szolgálni és egyébként a tárnoki jog is ezt írja elő.⁵⁶ Ettől az időponttól kezdve azután rendszeresen Budán tartották a tárnokszéki üléseket egészen 1849-ig, amikor a főtörvényszékekkel együtt a tárnoki széket is megszüntették.⁵⁷

Vagyis Buda városának az 1686. évi felszabadítástól eltelt hat évtized alatt a szabad királyi városi kiváltságok mellett a tárnoki városok között korábban élvezett kiváltságos helyzetét is teljes mértékben sikerült visszazereznie. Bár minderre a török hódoltság előtti századokra visszanyúló jogalapja volt, nyilvánvaló, hogy e kiváltságos helyzet viszonylag könnyű, a tárnoki városok részéről ellenállásba alig ütköző helyreállításában Buda gyors fejlődésének, népessége növekedésének is döntő szerepe volt. Nem véletlen az sem, hogy a tárnokszék üléseinek Budán való rendszeres tartása arra az időre esik, amikor Buda fővárosi jellegét a kormányzások, bíróságok ide helyezésével véglegesen visszanyeri, a szomszédos Pest pedig az ország gazdasági életének központjává lesz.

Budának a tárnokszékhez fűződő előjogaival kapcsolatban érdemes bővebben foglalkoznunk magával a tárnoki ládával, illetve a benne őrzött levéltárral. A tárnoki városok közös levéltárának magja, kiindulópontja — mint láttuk — a tárnokszéki jegyzőkönyv volt, amelyet a Laki Thurz-féle 1479. évi cikkelyek előírása alapján kezdtek vezetni s amelyet Buda város levéltárában őriztek. Mivel ez a jegyzőkönyv Buda eleste következtében elveszett, 1559-ben új jegyzőkönyvet kezdtek vezetni a megmaradt tárnoki városok. Ezt az új jegyzőkönyvet Pozsony városa őrizte a tárnoki ládában a pozsonyi városházán s onnan vitték át az ülésekre, amelyeket ekkor Pozsonyban tartottak. A tárnokszéki jegyzőkönyvet a Laki Thurz-féle rendelkezéseknek megfelelően, minden egyes ülés után összekötötték, lepecsételték a városok pecsétjével és úgy őrizték a következő ülésig, ahol ismét felnyitották, hogy az ülés lefolyását, az ott letárgyalt perek tartalmát és a perekben hozott ítéleteket megőrökíthessék benne. Erről az eljárásról tanúskodik Rudolf király tárnoki cikkelyeket megerősítő 1602. augusztus 13-i kiváltságlevelének bevezetése, amelyben a tárnokszéki jegyzőkönyv bemutatásáról szóló,⁵⁸ valamint magának a tárnokszéki jegyzőkönyvnek több bejegyzése is.⁵⁹

⁵⁵ Miller János Ferdinándnak, Buda város jegyzőjének örvendező szavai „Epitome vicissitudinum et rerum memorabilium de libera regia, ac metropolitana urbe Budensi” című 1760-ban Budán megjelent könyvének 195—196. lapján.

⁵⁶ Veres Miklós: A tárnoki hatóság és a tárnoki szék 1526—1849. Budapest, 1968. 36. l. Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Acta tav. Fasc. A 16, 48 a.

⁵⁷ 1772-ben szintén a Három nyúl-házban (a Fő utca 68. sz. ház helyén állott), 1781-ben a vizivárosi Fehér Kereszt (Batthyány tér 4.) fogadóban, 1785-ben és attól kezdve mindig a városházán volt az ülés. Időnként azonban volt tárnokszéki ülés Pozsonyban, pl. 1783, 1784, 1833, 1840 — és Pesten is — 1792, 1793, 1794, 1795 —. Veres Miklós i. m. 40. l.

⁵⁸ Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. A tárnoki városok levéltárának maradványa No. 1. (Ugyanezt nyomtatásban l. Kovachich, Martinus Georgius: Codex authenticus iuris tavernicalis, Buda, 1809. 27. l.)

⁵⁹ Így 1681-ben az ülészek kezdetén, július 17-én ezt írják: „Liber seu Prothocollum Thavernicale filo ligatum et sex sigillis, duodecim sigillationibus ab utraque facie supra pargameno cera rubra molliori consignatum, apertum extitit.” Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 436/4. l.

A tárnoki ládában a XVII. században már nemcsak a tárnokszéki jegyzőkönyvet őrizték, hanem egyéb iratokat is. Az 1681. évi tárnokszéki ülés alkalmával lajstromozták is ezeket az iratokat s lajstromukat bevezették a tárnokszéki jegyzőkönyvbe. A lajstrom szerint⁶⁰ a levéltár a következő iratokat foglalta magában:

1. Rudolfnak a tárnoki jogokat megerősítő oklevele, 1. szám alatt, kettős függőpecséttel díszítve és könyvalakban, pergamenen kiállítva, amelyet 1603. március 20-án mutattak be az ország karainak és rendeinek.

2. Rudolf két 1602. évi kiváltságlevele, amelyek pergamenen pátens formában keltek. Egyik az ország karaihoz és rendeihez, másik az ország rendes bíráihoz szól. Jelzésük: Capsa sub No. 3.

3. A nádori helytartó (Istvánffy Miklós) bizonyosságlevele az előbbi három királyi kiváltságlevélnek az ország színe előtti bemutatásáról „sub Notis No. 8. Capsa No. 3” jezzel.

4. A végrendeletekről szóló cikkely Rudolf-féle megerősítése 1603. augusztus 22-ről.

5. Kőszeg és Kismarton kiváltságainak kivonata.⁶¹

Levelek (missilisek) és kérvények különféle ügyekben.

Ebből a felsorolásból azt látjuk, hogy a tárnoki levéltár lényegében a tárnokszéki bíráskodást, a tárnoki városok jogait biztosító iratokból állott — maga a tárnokszéki jegyzőkönyv is részben ilyen jellegű volt. A missiliseknek, beadványoknak — vagyis az ügyviteli jellegű iratoknak — a levéltárat létrehozó városok kisebb jelentőséget tulajdonítottak. Sőt ez utóbbiak zöme a hazai gyakorlatnak megfelelően nyilván nem is került a „conservatorium”-ba, hanem a tárnokmesterek, altárnokmesterek személyéhez kapcsolódott, azoknál őriztetett, vagy kallódott el. A tárnoki conservatorium tehát a tárnokszék működésének alapjául szolgáló jogok fennmaradását biztosítani, védeni hivatott, régi értelemben vett levéltár volt, amely a tárnoki városoknak kiváltságos helyzetük megvédésére, fenntartására irányuló állandó törekvésének köszönhette a fennmaradását és gondozását.

A XVII. század utolsó negyedétől kezdve majdnem mindegyik tárnokszéki ülés jegyzőkönyvében találunk olyan bejegyzéseket, amelyek a jogok megőrzése érdekében igen fontosnak tartott conservatorium megbecsüléséről, a vele való törődésről tanúskodnak. Így az 1681-i ülésen elhatározták, hogy a tárnoki városok seniorai közül azok, akiknek elfoglaltsága engedi, nézzék át a tárnoki iratokat és készítsenek a mostaninál jobb mutatót.⁶² Az 1695. évi tárnokszéki ülésen a tárnokmester és helyettese, meg a városok küldötteinek egyhangú szavazatával és egyetértésével kimondották, hogy még abban az évben alkalmas időpontban nyissák fel a tárnoki conservatoriumot és a lepecsételt tárnokszéki jegyzőkönyvet, vizsgálják át a többi aktákat, készítsenek kivonatokat a tárnokszéki határozatokból, írják le azokat és adják át a tárnokmesternek abból a célból, hogy a következő tárnokszéki ülésen bemutassák, illetve hogy a városok követei leírják. Mindezt azért határozták el, „hogy a tárnoki jogok megőrzése, gyarapítása érdekében a jövőben latbavethessék a jártasságukat”.⁶³ Az 1702. évi tárnokszéki ülés első napján mással nem is foglalkoztak, csak a levéltárral és a vele kapcsolatos munkákkal. Nádaszy Mihály

⁶⁰ Uo. 436/5. l.

⁶¹ E két várost 1648-ban emelték szabad királyi városi rangra és vették be a tárnoki városok közé.

⁶² Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 436/5. l. 1681. júl. 18.

⁶³ Uo. 440—441. l.

nagyszombati és Jalkóczy István modori városi küldötteket megbízták, hogy hozzák a tárnokszék elébe a pozsonyi városházán őrzött tárnoki ládát. Azok két szolgálóval oda is hozatták, de a felnyitása másnapra maradt, mert a pozsonyi küldöttek nem találták a láda kulcsát. (A nagyszombati küldöttek ugyan azonnal odaadták a másik kulcsot, a küldöttek azonban úgy határoztak, hogy a pozsonyiak keressék meg másnapra a Pozsony városára bízott kulcsot.)⁶⁴ Paksy János pozsonyi jegyzőt megválasztották tárnokszéki jegyzőnek évi 100 Ft fizetéssel. Az első évre azonban 150 Ft salláriumot szavaztak meg neki, mivel ekkor sok munkája és fáradsága lesz a tárnokszéki határozatok kivonatainak elkészítésével. Először úgy tervezték, hogy a kivonatokat a közeli városok küldötteinek jelenlétében azonnal írják össze, meggondolva azonban, hogy az ilyen munka hosszabb időt igényel és ezzel nagy költséget okozna a városoknak, Paksy János jegyző hűségére bízták valamennyi tárnoki iratot és a ládához való kulcsot is, hogy az említett munkát elvégezhesse.⁶⁵ Megbízták Paksyt, hogy amint elkészült a kivonatokkal, minden egyes tárnoki város számára állítsa össze könyv formájában (a városok költségén) és adja át nekik „pro futura directione”.⁶⁶

A következő tárnokszéki ülésen, 1722-ben Csáky Zsigmond gróf tárnokmester parancsára szintén áthozták a pozsonyi városházáról a tárnoki levéltárat⁶⁷ és a ládából kivéve a tárnokszéki jegyzőkönyvet, megkeresték benne annak az eskünek a szövegét, amelyet 1626-ban tett le Bende Miklós altárnokmester. Ezt az esküszöveget használták fel most Sigray János altárnokmester felesketésére.⁶⁸ Ezen az ülészakon a tárnokmester elrendelte, hogy a jövőben „bizonyos tekintetek miatt” ne vigyék be a tárnoki ládát az ülésre, hanem csak a tárnokszéki jegyzőkönyvet vigye oda két tárnokszéki küldött.⁶⁹ Az 1725-i ülés jegyzőkönyvében azután azt olvashatjuk, hogy a tárnokszéki jegyzőkönyvet a pozsonyi és nagyszombati tárnokszéki küldöttek elhozták szokott őrzőhelyéről, Pozsonyból Pestre s ott a városházán tartották, amíg az ülésen be nem mutatták, (A könyvet egyébként azért hozatták oda, hogy a legutóbbi ülés végzéseit megtekinthessék; erre azonban más ügyek miatt nem került sor.)⁷⁰ Az ülés jegyzőkönyvének részletesebben készített fogalmazványából azonban kitűnik, hogy ekkor is az egész tárnoki levéltárat (conservatorium actorum et litteralium instrumentorum i. sedem concernentium) hozták el Pozsonyból és helyezték el ideiglenesen a pesti városházán.⁷¹

Hogy mit tartalmazott ezidőben a tárnoki levéltár, arról pontos felvilágosítást nyújt 1746-ban készült lajstroma. 1746-ban ugyanis az újonnan kinevezett tárnokmester, Eszterházy Ferenc gróf tanulmányozás céljából kölcsönkérte az akkor már Budán őrzött tárnoki levéltárat s ez alkalommal Miller János Ferdinánd, Buda város jegyzője lajstromba foglalta a benne található iratokat. Összesen 41 tételt tartalmaz a lajstrom.⁷² Az első öt tételben feljegyzett iratok azonosak az 1681. évi tárnokszéken lajstrombavett öt oklevéllel: Rudolf 1602.

⁶⁴ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Acta tav. Fasc. E. Fasc. 1. 1702. jan. 26.

⁶⁵ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 442. l.

⁶⁶ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Acta tav. Fasc. E. Fasc. 1.

⁶⁷ „cistam seu conservatorium actorum et privilegiorum iuris et sedis Thaver-nicalis”.

⁶⁸ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 469. l.

⁶⁹ Uo. 471. l.

⁷⁰ Uo. 494. l.

⁷¹ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 493. l.

⁷² Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Acta tav. Fasc. E. Fasc. 14. és Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Titkos levéltár No. 39.

évi kiváltságleveleivel, meg Istvánffy Miklósnak ezek kihirdetéséről kiállított bizonyosságlevelével. Ez az öt oklevél volt a legféltettebb kincse a tárnoki városoknak, ezek tartalmazták a sokat emlegetett „hajótörésben” elveszett régi artikulusok megerősítését, illetve kiegészítését. Megtaláljuk a lajstromban — a 10. illetve a 8. tételszám alatt — Kőszeg és Kismarton szabad királyi városi kiváltságainak kivonatát, amelyet 1681-ben is említenek; azonkívül az uralkodó 1655-ben kelt két rendeletét, amellyel e két városnak a tárnoki városok sorába való felvételét ajánlja Csáky István gróf tárnokmesternek és a tárnoki városoknak. (A Kőszegre vonatkozó a 9., a Kismartonra vonatkozó a 7. tételszámot viseli.) Ilyen jellegű irat — szabad királyi városi kiváltságlevél kivonata, vagy másolata, meg a tárnoki városok sorába való felvételről szóló irat — több várossal kapcsolatban is található. Ezek: Debrecen (No. 21. a kiváltságlevél másolata, No. 13. a városnak a tárnoki jogok megtartását ígérő levele 1695-ből), Zágráb (No. 12. a tárnokszékre való bebozsítás 1703, No. 23. védelem kérése a tárnokmestertől), Rév-Komárom (No. 17. a kiváltságok kivonata és kérelem a tárnokszékhez való fellebbezés jogáért, No. 18. bizonyosságlevél a kérelem teljesítéséről, No. 24. kérelem a tárnoki városok közé való felvételéért 1703), Buda (No. 20. kiváltságlevél kivonata), Buda, Pest és Szeged együttesen (No. 16. bizonyosságlevél az 1722-ben befizetett pénzről, No. 15. Kassa város tiltakozása Buda és Pest első és második helye ellen, No. 25. Buda és Pest kérelme tizedfizetés alóli mentességért). Az iratok következő csoportját a tárnokszéki határozatokról készült kivonatok alkotják (No. 30, 32, 37, 39); ezeket általában a joggyakorlat megkönnyítésére állították össze. Több tételszám alatt egy-egy tárnokszéki ülés iratait (No. 36.: 1649 és 1655, No. 35.: 1695), illetve jegyzőkönyvét (No. 19.: 1681) találjuk. Missilisek — tárnokmesterek, altárnokmesterek, tárnoki városok levelei — szintén találhatóak a jegyzéken (No. 29, 28, 27); egy-egy tételszám alá több levelet is befoglaltak. Külön tételszám alatt tüntették fel a tárnokszéki jegyző eskümintáját (No. 14.). Végül jónéhány tételszám alatt a tárnokszéken tárgyalt egy-egy konkrét ügyre vonatkozó iratokat soroltak fel (No. 6, 11, 22, 31, 34, 38, 40, 41).

Figyelemreméltó, hogy maga a tárnokszéki jegyzőkönyv nincs rajta a jegyzéken. A jegyzőkönyvet — mint láttuk — 1733-ban Pigéthy József tárnokszéki jegyzőnek adták át, hogy a szükséges bejegyzéseket elvégezze benne. Valószínű, hogy 1733 után már nem is adták át a jegyzőkönyvet Buda városának, hanem ettől kezdve a tárnokmester mellett működő tárnoki hivatal őrizte.⁷³ Ez az 1559-ben kezdett tárnokszéki jegyzőkönyv 1753-ban betelt s 1756-ban, majd 1776-ban egy-egy újabb jegyzőkönyv kötetet kezdtek vezetni. 1785-ben, mikor a tárnokszék működése II. József rendelkezései következtében megszűnt, mindhárom kötet a tárnokmesterek levéltárában volt, amelyet ekkor a kúriai levéltár vett át. 1791-ben, a tárnokszék visszaállításakor a három tárnokszéki jegyzőkönyv a tárnokmesterek levéltárával együtt ismét a tárnokmesteri hivatalba került.⁷⁴ Amikor Kovachich Márton György 1803-ban megjelent munkája, a „Codex authenticus juris thavernicalis” előkészítésén dolgozott, az abban közölt szövegek összeolvasásakor az 1559-től 1753-ig vezetett tárnokszéki jegyzőkönyvet Kövesdy Ferenc, a tárnokszék jegyzője és egyben a tárnoki hivatal titkára mutatta be.⁷⁵ A tárnokszéki jegyzőkönyv tehát ekkor is a tárnokmesteri

⁷³ Veres Miklós i. m. 7. l.

⁷⁴ Magyar Országos Levéltár, Tárnoki lt. Repertorium Archivii Tavernicalis c. kötetének bevezetésében írja ezt 1795-ben Limp Ferenc, Majláth József gróf tárnokmester titkára.

⁷⁵ Kovachich i. m. Bevezetés.

hivatalban őriztetett. Vagyis az a furcsa helyzet állott elő, hogy a tárnokszéki jegyzőkönyv, amelynek vezetését és Buda város levéltárában való őrzését a Laki Thuz-féle 1. cikkely 1479-ben előírta, s amely így alapja lett a tárnoki városok közös levéltára, a conservatorium tavernicale létrejöttének, a XVIII. században — valószínűleg 1733-ban — kivált ebből a levéltárból és a tárnokmesterek személyéhez, illetve a tárnokmesteri hivatalhoz kapcsolódó ügyviteli jellegű iratok — királyi rendeletek, városok és magánfelek beadványai, tárnokmesteri kiadmányok fogalmazványai, periratok — mellé soroltatott, a tárnokmesterek levéltárának lett a része. Jelenleg is ennek részeként őriztetik a Buda eleste után, 1559-ben kezdett jegyzőkönyv, valamint a további jegyzőkönyv kötetek egészen 1849-ig, a tárnokszék megszűnéséig, mint a Magyar Országos Levéltárban levő Tárnoki levéltár (Archivum tavernicale) Protocolla sedium tavernicalium című állaga.⁷⁶

Foglalkoznunk kell még azzal a kérdéssel, mi lett a további sorsa a conservatorium tavernicale-ba tartozó iratoknak 1733 után, amikor visszaadták Buda városának. Buda város levéltárában az 1746. évi kölcsönzéskor készült lajstromon kívül — amelyet a város Titkos levéltárában a láda kulcsával együtt (amely ma már nincs meg) No. 39 alatt helyeztek el — semmi további adat nem található a conservatorium tavernicale kezelésére. Az elmondottak alapján szinte biztosra vehető, hogy 1746 után újabb iratokat már nem helyeztek el a tárnoki ládában — hiszen olyan jelentőségű kiváltságlevél, mint amilyenek a Rudolf-féle privilégiumok voltak, ezután már nem is keletkezett —, az ügyviteli jellegű iratok és a tárnokszéki jegyzőkönyvek pedig a tárnokmesteri hivatalban őriztettek. Sajnos az 1746. évi lajstromban feltüntetett iratok közül is már csak az első öt darab van meg ma Buda város levéltárában. Ezt az öt oklevelet — Rudolf 1602. évi kiváltságlevelét és Istvánffy Miklós bizonyáglevelét az előbbieki kihirdetéséről — sem úgy őrizték később, mint a conservatorium tavernicale iratait, hanem beosztották őket Buda város régi oklevelei közé. 1958-ban, a Buda város levéltáráról készített alapleltár⁷⁷ kiegészítése és sokszorosításra való előkészítése során átnézve a Buda város Titkos levéltárában — az úgynevezett jegyzői szekrényben — őrzött iratok lajstromát, feltűnt nekem az említett 1746. évi kölcsönzés alkalmával készített jegyzék s keresni kezdtem a benne felsorolt iratokat. Így sikerült azután a régi oklevelek között felfedeznem a szóbanforgó öt oklevelet, amelyeken még ma is tisztán kivehetők az 1746. évi jegyzéken feltüntetett sorszámok (No. 1, No. 2, No. 3, No. 4, No. 5) — sőt az öt közül három oklevélen még az 1681. évi lajstromozás alkalmával megörökített régebbi jelzetek is olvashatók. (A No. 2. és No. 3. számú oklevélen: Capsa No. 3, a No. 5. számú oklevélen: ad Capsa No. 3.) Ma már az sem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy 1803-ban, amikor Kovachich Márton György a Codex authenticus juris thavernicalis kiadását előkészítette, ott volt-e még Buda város levéltárában az 1746. évi jegyzékbe felvett valamennyi irat — hiszen ő is csak az első öt oklevelet említi, mert ezekre volt szüksége, ezeket használta.

⁷⁶ A Tárnoki It-ra nézve l. Veres Miklós i. m. III. 4. fejezetét. (76—81. l.) Itt a 78. lapon az első bekezdésben rám való hivatkozással azt írja a szerző, hogy a tárnoki ládában elhelyezett iratok 1746-ban kerültek Buda városának őrizetébe. Ezt a közlést még a conservatorium tavernicale történetének felderítése előtt, csupán az 1746. évi jegyzék ismeretében adtam; valójában — mint láttuk — a tárnoki ládában elhelyezett iratok 1746-ban *visszakerültek* Buda városához, kölcsönzés után.

⁷⁷ Levéltári Alapleltárak — Budapesti 1. sz. Állami Levéltár, I. Buda sz. kir. főváros, Pest sz. kir. város, Óbuda mezőváros levéltára, Budapest, 1959.

A Buda város levéltárában levő öt oklevélen kívül — amely ma „A tárnoki városok levéltárának maradványa” címmel külön fondként őriztetik Buda város levéltárában — még nyolc iratot sikerült megtalálnom az 1746. évi jegyzéken felüntetett iratok közül, mégpedig a Magyar Országos Levéltárban. Az egyik a No. 19 jelzésű irat, vagyis a jegyzék szerint: *Extracus caesarum in sede tavernicali anno 1681. 7a mensis Maii tempore diaete Sopronii celebrate revisarum*. Ez az irat az 1559—1753. évi tárnokszéki jegyzőkönyv⁷⁸ 436. és 437. lapjai közé betéve található. Nem más ez, mint az 1681-ben tartott tárnokszék jegyzőkönyvének fogalmazati példánya. Több lapból áll, hátlapján a No. 19. jelzet és a következő cím olvasható. *Raptura Actorum Tavernicalium in prothocollum insertorum Anni 1681 sub diaeta Soproniensi*. Mint az irat szövegéből kiderül, a tárnokszék ülése 1681. május 7-én kezdődött, mégpedig úgy, hogy az országgyűlés alkalmával a tárnoki városok követei összeültek s károsnak találván, hogy ritkán van tárnokszéki ülés, felkérték Kürtössy Mihály altárnokmestert — a tárnokmester ugyanis nem volt jelen — hogy hívja össze a tárnokszéki ülést az első alkalommal, amikor a követek nincsenek elfoglalva az országgyűléssel. Megjegyzem, hogy a tárnokszéki jegyzőkönyv-kötetben ez az irat előtt az 1662. évi tárnokszék, utána pedig az 1695. évi tárnokszék jegyzőkönyve van, tehát ez az irat nélkül nem volna teljes a jegyzőkönyvek sorozata, nem tudnánk semmit az 1681. évi ülésről. Nyilvánvalóan ezért is helyezték be utólag az időrendnek megfelelő helyre ezt a jegyzőkönyv-fogalmazványt. A többi hét iratot szintén az Országos Levéltárban őrzött Tárnoki levéltárban találtam meg, a *Rendezendő vegyes iratok* című állagban; ezek a *conservatorium tavernicale* No. 7, 8, 9, 10, 12, 18 és 25. jelzetű iratai. (Tárgyukat l. az 1746. évi jegyzéken.) Hogy mi módon került a *conservatorium tavernicale* nyolc irata Buda város levéltárából a Magyar Országos Levéltárba, ma már nem állapítható meg. Mindenesetre csak az 1746 utáni időben kerülhetett erre sor, mert 1746-ban a tárnokmestertől hiánytalanul kapta vissza Buda városa a kölcsönadott *conservatorium tavernicale*-t, amint ezt Miller János Ferdinánd budai jegyző elismervénye igazolja.

A tárnoki városok jogaik érvénybentartását nem csupán a kiváltságlevelek és más fontos iratok megőrzésével igyekeztek biztosítani, hanem egyéb úton-módon is. Ezt szolgálta többek között a tárnoki cikkelyek, kiváltságok nyomtatásban való kiadása. Kovachich Márton György *Codex authenticus juris tavernicalis* c. 1803-ban Budán megjelent könyve bevezetésében azt írja, hogy már 1609-ben kiadták nyomtatásban a tárnokjogi cikkelyeket Bártfán. A tárnoki ládában őrzött iratok 1681. évi számbavételekor is szóról szóra összevetették az eredeti kiváltságleveleket és a tárnoki cikkelyeket egy nyomtatott szöveggel — Bártfa és Bécs kérésére — és kijavították a nyomdai hibákat.⁷⁹ A *Corpus juris XVIII. századi* kiadásaiba is bekerültek a tárnoki jogokat tartalmazó szövegek.⁸⁰ Tudományos igénnyel, az eredeti források gondos felkutatásával, megvizsgálásával készült Kovachich Márton György említett 1803. évi kiadványa: a *Codex authenticus juris thavernicalis*. Kovachich munkáját — saját szavai szerint — három egymás után következő tárnokmester: Majláth József gróf, Szentiványi Ferenc és Brunsvik József, valamint Buda, Kassa, Sopron, Bártfa, Nagyszombat és Pozsony városa támogatta. Ezek a városok nemcsak a levéltáraikban való kutatást engedték meg neki, hanem a kiadáshoz szükséges iratokat el is küldték hozzá a tárnokszéki küldöttek útján. (Használat

⁷⁸ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet.

⁷⁹ Orsz. Levéltár, Tárnoki lt. Prot. sed. tav. I. kötet 436/5. l.

⁸⁰ Ezt említi Kovachich is idézett munkája bevezetésében, ill. 2. és 3. lapján.

után természetesen visszaadta Kovachich az iratokat a városoknak.) Kovachich a kiadvány szövegét össze is olvasta az eredeti okmányokkal; az összeolvasásról a tárnokmester igazolást állított ki, megjelölve mindenütt a kijavítandó hibákat. A Rudolf-féle tárnokjogi kiváltságleveleket, meg Istvánffy Miklósnak ezek bemutatásáról szóló bizonyosságlevelét (vagyis az 1746. évi jegyzéken az 1, 2, 3, 4, és 5. tételszám alatt felsorolt iratokat) a Buda város levéltárában őrzött eredeti alapján közli Kovachich. (A kötetben Monumentum IV. néven találhatók.) Ezeket az iratokat az összeolvasás alkalmával Buda város küldötte mutatta be. A szövegek túlnyomó részét az 1559-től vezetett tárnokszéki jegyzőkönyvből vette Kovachich. (A kötetben ezek Monumentum II, III. és V—XVI. néven szerepelnek.) A tárnokszéki jegyzőkönyvet — mint láttuk — a szövegek összeolvasásakor Kövesdy Ferenc, a tárnokszék jegyzője és egyben a tárnoki hivatal titkára mutatta be. Az 1559-ben kezdett kötet hitelességéhez a tárnokmesteri igazoló irat szerint nem fér kétség, hiszen ezt a jegyzőkönyvet megemlíti a tárnoki cikkelyeket megerősítő Rudolf-féle kiváltságlevelé is.

A tárnoki jogok fenntartását, a tárnokszék működésének előmozdítását szolgálta a tárnoki városoknak az az 1639. évi határozata is, hogy minden tárnoki város küldötteinek legyen saját könyve, amelybe szorgosan jegyezzék fel a tárnokszék döntéseit és határozatait s ezt a könyvet mutassák be az előjáróknak.⁸¹ Hogy ez a határozat megvalósult-e a maga idejében, azt nem tudjuk. De egy évszázaddal később, az 1740-es évektől kezdve valóban készültek minden tárnoki város számára másolati könyvek az egyes tárnokszéki ülésszakok alkalmával tárgyalt perekben hozott döntésekről. Ezek a másolati könyvek ma is megtalálhatók a tárnoki városok levéltáraiban, általában „Acta tavernicalia” néven. Így például Buda város levéltárában 1757-től, Pest város levéltárában 1744-től, Kassa város levéltárában 1747-től, Pozsony város levéltárában 1746-tól, Sopron város levéltárában 1741-től vannak meg ezek a másolati könyvek. A tárnoki városok levéltáraiban ezenkívül megtalálhatók a tárnokmestereknek az illető városhoz küldött meghívólevelei, bírói parancsai és a városoknak ezekre adott válaszainak fogalmazványai is; egyes városoknál külön állagként, másutt egyéb iratokkal együtt.

Mindemellett kétségtelen, hogy a tárnoki városok a tárnokszékekkel kapcsolatos kiváltságaik fennmaradásának legfőbb biztosítékát a tárnoki privilégiumlevelek megőrzésében látták s ezért fordítottak mindig különös gondot a conservatorium tavernicale-ra. A tárnoki városok közös conservatoriumát ugyanúgy a kiváltságos helyzetet, különleges jogokat biztosító iratok megőrzésének szükségessége hívta életre, mint ahogyan az egyes városok saját levéltárainak is a városi jogokat biztosító kiváltságlevelek, a városi birtokokra vonatkozó adománylevelek őrzése teremtette meg az alapját. Ritkaságszámba megy azonban — legalábbis Magyarországon — hogy több város, a városoknak egy csoportja gondoskodik a közös jogainak gyakorlása, együttes tevékenysége következtében létrejövő és annak további folytatásához szükséges iratok — ebben az esetben a tárnokszéki jegyzőkönyv és a privilégiumlevelek stb. — megőrzéséről, fennmaradásáról. Egyetlen hasonló esetről tudunk Magyarorszá-

⁸¹ A határozat szövege szószerint: „Statutum porro, ut successive singuli prae-dictorum civitatum Ablegati suos habeant libros, in quibus singulas deliberationes et statuta Sedis Thavernicalis, quibus ablegatorum diligenter annotabit, quas et quae singuli Ablegati subscribent, ut eo majorem Ablegati observationum Sedis Thavernicalis habere possint memoriam seu cognitionem, librumque praenotatum Ablegati civitatum Principalibus suis assignare sint obligati.” Budapest Főváros Levéltára, Buda v. lt. Misc. ant. 581. sz. 1639. év.

gon: a hét alsómagyarországi bányaváros (Körmöcbánya, Selmecebánya, Bélabánya, Bakabánya, Libetbánya, Újbánya és Besztercebánya) közös tanácskozásairól készült jegyzőkönyveket e hét város szövetségének vezető városa, Körmöcbánya őrizte.⁸² (Az analógia még abban is fellelhető, hogy amint a tárnoki városok a tárnokszék előtt folyt perekről másolatkönyveket vezettek és őriztek, az említett bányavárosok is valószínűleg megkapták a közös tanácskozásokról készült jegyzőkönyvek másolatát.⁸³) Bizonyos mértékig hasonló jellegű levéltár-alakulás ment végbe Magyarországon egyes különleges kiváltságokkal, önkormányzattal bíró népcsoportok: a szepesi és erdélyi szászok, valamint a szepesi lándzsásnemesség esetében is.⁸⁴

⁸² Dr. Jurkovich Emil: Besztercebánya város levéltára. Levéltári Közlemények 1926, 219. l.

⁸³ Bakabánya város levéltárában például megvan a társvárosok közgyűlési jegyzőkönyvének másolata 1677-ből. L. Dr. Relković Neda: Bakabánya levéltára és rövid története. Levéltári Közlemények 1926, 232. l.

⁸⁴ Fekete Nagy Antal: A levéltárak kialakulása. Levéltári Közlemények 1936, 35. l. és Fekete Nagy Antal: A szepesi lándzsás nemesség kiváltságleveleinek sorsa. Károlyi Emlékkönyv 154. l.

FÜGGELÉK

A tárnoki városok levéltárának 1746. évi lajstroma

Elenchus

Privilegiorum, et Actorum Tavernicalium, quae in hocce Conservatorio ad Civitates Liberas, ac Regias, Jurisdictioni Excellentissimi Domini Comitis, Domini Francisci Eszterhazy de Gálántha Perpetui in Frakno (pleno titulo) Tavernicorum Regalium per Hungariam Magistri subjectas spectante, et penes Civitatem Liberam Regiam Budensem habito asservantur, et continentur.

No 1mo Articuli Juris Tavernicalis ab antiquis temporibus observari soliti, et olim per Magnificum condam Joannem Thuz de Laak Magistrum Tavernicorum, et ex fragmentis Literarum Privilegialium Serenissimi condam Domini Uladislai Regis Hungariae etc. collecti, et per Rudolphum Secundum Romanorum Imperatorem, et Hungariae Regem in Arce Regia Pragensi 13. die Mensis Augusti Anno Domini 1602 confirmati, et in Publica Diaeta ad Festum S. Mathiae Apostoli Ponium in dicta, et celebrata Anno Domini 1603. 20^a die Marty exhibiti, et praesentati in Pargameno exarati, et sub duplici et authentico Sigillo pendentis Suae Majestatis Caesareae Regiae extradati.

No 2do Literae Privilegiales Praeceptoriales Rudolphi Secundi Romanorum Imperatoris, et Hungariae Regis in Arce Regia Pragensi 20. die Mensis Augusti, Anno Domini 1602. emanatae, non solum Articulus Juris Tavernicalis denuo confirmantes, sed et ne vel iisdem Articulis Juris Tavernicalis, vel ipsarum Liberae Regiarum Civitatum Jurisdictioni Tavernicali subjectarum Privilegiis, Libertatibus, antiquis consuetudinibus, item Juribus Municipalibus, per quempiam cujuscunque Status contraveniatur, et Eaedem Civitates Mandatis ad insolita Tribunalia pertrahantur, taliterque ne in Juribus suis turbentur, et molestentur, praecipientes: Hae Literae aequae in Pargameno patenti scriptae, et sub secreto Sigillo Hungariae Suae Majestatis Caesareae Regiae exaratae sunt.

No 3° Item Literae Privilegiales Rudolphi Secundi Romanorum Imperatoris, et Hungariae Regis, in Arce Regia Pragensi 20. die Mensis Augusti Anno Domini 1602. emanatae, seu potius Mandatum Praeceptorium Dominis ordinariis Regni Hungariae Judicibus sonans quatenus attactarum Civitatum Consuetudinibus, Libertatibus, ac Privilegiis, nec non Juri Tavernicali non contraveniant, neque etiam Mandatis ad insolita Tribunalia pertrahantur, vel Mandatis earum Consuetudinibus, et Juribus Tavernicalibus contrariis eas molestent; Hoc Diploma etiam est in Pargameno patenti sub secreto Sigillo Hungariae Suae Majestatis Caesareae Regiae extradatum.

No 4° Testimoniales Nicolai Istvánfy de Kisaszonyfalva Officii Palatinalis Regni Hungariae Locumtenentis super exhibitione, et publicatione praescriptarum triplicis Ordinis Literarum Privilegialium nimirum 1° Articulus Juris Tavernicalis die 13. Mensis Augusti Anno 1602. confirmatorum; 2do Praeceptoriarum universis, et singulis cujuscunque Status Fidelibus Regni Hungariae Subditis in eo, quatenus consuetudinibus, Immunitatibus, et Libertatibus, ac Juribus Tavernicalibus non contraveniatur sonantium: 3° Item Privilegialium Praeceptorialium Dominis Ordinariis Regni Judicibus, Eorundemque Vicesgerentibus, et Magistris Protonotariis in eo, quatenus Mandatis, Juribus, et Consuetudinibus Tavernicalibus contrariis Liberae, Regiaeque Civitates minime turbentur, et molestentur, sonantium, in Publica Regni Diaeta, Ponium celebrata, die 20ª Mensis Martii Anno Domini 1603. facta, quae in charta patenter, sub praedicti Domini Nicolai Istvánfy, Officii Locumtenentis Palatinalis Sigillo emanatae sunt.

No 5° Privilegiales Literae Rudolphi Secundi Romanorum Imperatoris, et Hungariae Regis Articulus de Testamentis sonantem, et judicatum quoad ea respectu rerum Mundanarum Civitatibus Liberais, Regiis, ac ob iis ad Sedem Tavernicalem Appellatam admittentem, verbotenus insertum continentes, in Pargameno patenter scriptae, ac sub duplici, et authentico Sigillo in Arce Regia Pragensi die 27. Mensis Augusti Anno Domini 1603. emanatae.

No 6° Mandatum Literarium Ferdinandi Secundi Romanorum Imperatoris, et Regis Hungariae ad Instantiam Nobilis Dominae Magdalenae Dabi, Egregii Domini Thomae Gyórfy Judicatus Curiae Regiae Vicegerentis Consortis Vienna Austriae die 8ª Mensis Januarii Anno Domini 1629 emanatum, et ad Spectabilem, ac Magnificum Dominum Comitem Christophorum Bánffy Tavernicorum Regalium Magistrum, ut praelibatae Instantis causam coram Magistratu Tyrnaviensi suscitatum in Sede Tavernicali suo modo revideat, directum.

No 7° Intimatum Caesareae, Regiaeque Majestatis Posenii die 24ª Mensis Martii Anno 1655. emanatum, quo mediante in Liberarum, Regiarumque Civitatum Caetum recepta Civitas Kis-Martón Magnifico Comiti Domini Stephano de Csák, totique Sedi Tavernicali pro ejus in medium sui, et universorum Jurium Tavernicalium receptione fienda, consensuque admittendo recommendatur.

No 8° Extractus ex Privilegiis Liberae, Regiae Cicitatis Kis-Martoniensis in Libro Regio Anni 1648. fol. 168. repertis, et Prothocollatis exceptus, et Eandem Civitatem Jurisdictioni Tavernicali subjectam declarans, sub extraditione Nicolai Dvornikovics Sacrae Caesareae Regiae Majestatis Aulicae Cancellariae Hungaricae Registratoris, et Secreti Sigilli conservatoris.

No 9° Insinuatium Caesareae, Regiaeque Majestatis Posenii die 18^a Mensis Junii Anni 1655. emanatum Civitatem Kőszegiensem in numerum, et Coetum aliarum Liberarum, et Regiarum Civitatum annumeratam declarans, et ideo Spectabili, ac Magnifico Comiti Domino Stephano de Csák Tavernicorum Regalium Magistro, totique Sedi Tavernicali Eandem Civitatem pro fienda in medium sui, et universorum Jurium Tavernicalium receptione, consensuque admittendo recommendans.

No 10° Paragraphus ex Privilegiis Liberae, ac Regiae Civitatis Kőszegiensis in Libro Regio Anni 1648. Fol. 175. reptitis, et Prothocollatis excerptus, dictam Civitatem Jurium Tavernicalium participem exprimens sub extraditione Nicolai Dvornikovics Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Aulicae Cancellariae Hungaricae Registratoris, et Secreti Sigilli conservatoris.

No 11° Mandatum Domini Comitis Francisci Vesselényi de Hadat Regni Hungariae Palatini Posenii die 30ª Mensis Augusti Anni 1662. ad Instantiam Joannis Henrici Merhaim emanatum, et Domini Comiti Stephano de Csák, Ejusque Vicesgerenti, ac toti Sedi Tavernicali in eo, ut Testimoniales recognitionales super eo, num attactus Instans in refusione Expensarum, contra Joannem Roth convictus sit, extradantur, sonans.

No 12° Mandatum Literatorium Leopoldi Romanorum Imperatoris, et Hungariae Regis Vienna Austriae die 16^a Mensis Junii Anno Domini 1703. emanatum quo mediante Spectabili, ac Magnifico Comiti Domino Georgio Erdődy de Monyoró Kerek Tavernicorum Regalium Magistro committitur, quatenus Civitatem Zagrabiensem ab antiquo Jurisdictioni Tavernicali subjectam ad Sedem Tavernicalem admittat, et Sessionem Eidem ordinet.

No 13° Literae assecutoriae Civitatis Debreczinensis Inclytam Sedem Tavernicalem quoad tuitionem, et observationem Jurium Tavernicalium assecurantes, Anno 1695. die 29^a Mensis Januarii Posenii datae.

No 14° Formula Juramenti Notarii Sedis Tavernicalis.

No 15° Protestatio Civitatis Cassoviensis in Sessione praecedentiam ante Civitates Liberas, et Regias Budam, et Pesth praetendentis coram Sede Tavernicali Anno 1722. die 26^a Junii facta cum reprobatione attactarum Civitatum Budensis, et Pesthiensis.

No 16° Testimoniales per Sedis Tavernicalis Notarium super, erga depositionem 9650 florenorum Civitatum Budae, Pest, et Szeged in Sedem Tavernicalem admissione Posenii die 23^a Augusti 1722. extradatae.

No 17° Instantia Civitatis Regiae, ac Privilegiatae Rév-Comaromiensis cum Extractu Privilegiorum Ejusdem Civitatis Inclytae Sedi Tavernicali in eo, quatenus Causas ejus Inhabitorum ad Sedem Tavernicalem appellare concedat, et absque Civitatis ejus voto, et Sessione revidere velit, facta.

No 18° Testimoniales super moxfatae Civitatis Comaromiensis postulato admissio, et acceptato.

No 19° Extractus Causarum in Sede Tavernicali Anno 1681. 7^a Mensis May tempore Diaetae Sopronii celebratae revisarum.

No 20° Extractus Liberae, Regiaeque Civitatis Budensis Privilegiorum Eandem in antiquum Postliminii Jure Statum repositam, et Statibus, ac Ordinibus Regni Hungariae incorporatam declarans.

No 21° Privilegia Civitatis Debrecziniensis in paribus.

No 22° Processus coram Liberae, Regiaeque Civitatis Eperiesiensis Magistratu Anno 1648. die 4^a Augusti a Martino Baczoska contra Gregorium Szikszay suscitatus, dein vero via Appellationis ad Sedem Tavernicalem transmissus.

No 23° Instantia querulosa Civitatis Liberae Regiae Zagrabiensis, Patrocinium Domini Comitis Tavernicorum Regalium Magistri implorantis.

No 24° Instantia Civitatis Privilegiatae Rév-Comaromiensis semet in Sedem Tavernicalem recipi postulantis de Anno 1703. 16. Junii.

No 25° Instantia Alegantium Civitatum Budensis, et Pestiensis, quatenus a Decimatione Apum per Venerabilem Clerum praetensa immunes conserventur.

No 26° Protestatio Anno 1695. die 27ª Mensis Januarii coram Sede Tavernicali per Sacrae Caesarum, Regiaeque Majestatis Personalis Praesentiae in Judiciis Locumtenentem Dominum Joannem Maholányi super eo, ne Jurisdictioni Suae Majestatis, Domini item Archi Episcopi, ac consequenter ipsius Locumtenentis Immunitatibusque Liberarum, ac Regiarum Civitatum Officio Personalatus Regiae Praesentiae subjectarum quoquo modo praejudicetur, facta.

No 27° Literae Missiles Liberarum Regiarum Civitatum, videlicet Bartfensis, Ginsiensis, Zagrabiensis, Cassoviensis, Szakolcensis, Kis Martoniensis, Poseniensis in uno fasciculo comprehensae Numero 12.

No 28° Literae Missiles Comitum Tavernicorum Regalium Magistrorum signanter Christophori Bánffy de Anno 1629. item Stephani de Csák Senioris de Anno 1662. item Emerici Erdődy de Anno 1681. ad Sedem Tavernicalem expeditae Numero tres.

No 29° Literae Missiles Domini Joannis Dersffy Tavernicorum Regalium Magistrum Vicesgerentis de Anno 1602. item Magistrum Lucae Heresinti Borkovics Protototarii de Anno 1628. et octo Seniorum a Liberis, Regiisque Civitatibus ad in Liberam, Regiamque Civitatem Poseniensem indictam Sedem Tavernicalem celebrandam, sed non celebratam deputatorum.

No 30° Extractus Deliberationum, et Observationum, atque Exemplorum super Causis Transmissionalibus in Sede Tavernicali decisis, et adjudicatis.

No 31° Processus a Liberae, Regiaeque Civitatis Szakolcensis Magistratu pro parte honestae Matronae Susannae Jordansky ut A. ad Sedem Tavernicalem transmissus.

No 32° Extractus Deliberationum maculatorius super Causis Transmissionalibus in Sede Tavernicali decisis.

No 33° Extractus quarundem Processualium Deliberationum ex Prothocollo Tavernicali desumptus, vim, et naturam Statutorum redolens; prouti et nonnullorum formalium Statutorum, quorum mentio in Articulis Tavernicalibus non habetur.

No 34° Extractus Processus Stephani Kvassay coram Liberae, Regiaeque Civitatis Tyrnaviensis Magistratu moti.

No 35° Acta miscellanea Sedis Tavernicalis Anno 1695 celebratae.

No 36° Etiam Acta miscellanea Sedis Tavernicalis de Annis 1649. et 1655.

No 37° Deliberationes in Sede Tavernicali Anno 1638. celebratae pronunciate.

No 38° Gravamina Mariae Pograny ut A. et Appellantis.

No 39° Extractus Deliberationum Sedis Tavernicalis ordine alphabetico confectus.

No 40° Repraesentatio per Paulum Pograny I. Sedi Tavernicali respectu Causae suae eorum via Appellationis deductae facta.

No 41° Gravamina ex Processu Mathiae Vunetich coram Senatu Poseniensi moto, et ad Sedem Tavernicalem Appellato deprompta.

Pestini Die 25^a Mensis Septembris Anno 1746. ex gratioso altetitulae Suae Excellentiae Mandato

Concinnatum per me J. Ferdinandum Miller mp.
Liberae, Regiaeque Civitatis Budensis Juratum Notarium

BUDAS VORRANGIGKEIT UNTER DEN
TAVERNIKALSTÄDTEN

Die Stadt Buda, Jahrhunderte hindurch Hauptstadt von Ungarn, schaltete sich nach 145 Jahren türkischer Fremdherrschaft im Jahre 1686 wieder in das öffentliche Leben des Landes ein. Nach der Befreiung machte sie nicht nur Anstrengungen, in die Reihe der königlichen Freistädte wieder aufgenommen zu werden und den Rang der Hauptstadt zurückzuerwerben, sondern auch zur neuerlichen Anerkennung der ihr zukommenden Vorrechte unter den sogenannten Tavernikalstädten. Dieser Artikel verfolgt das Ringen der Stadt Buda um die Wiederaufnahme unter die Tavernikalstädte und um die Zurückgewinnung der Vorrangigkeit unter ihnen, unter besonderer Berücksichtigung des Schicksals des gemeinsamen Archivs der Tavernikalstädte.

Die königlichen Freistädte, zu deren Privilegien natürlich auch das Recht der Rechtsprechung gehörte, begannen sich von der Mitte des 15. Jahrhunderts an hinsichtlich ihres Appellationshofes in gesonderte Gruppen aufzuteilen. Sieben Städte (Buda, Kaschau, Preßburg, Tyrnau, Ödenburg, Eperjes und Bartfeld) eigneten sich sozusagen die Tavernikalgerichtsbarkeit an, in dem Sinne, daß von da an in den zum Tavernicus (*tavernicorum regalium magister*) appellierten Prozessverhandlungen nur die Gesandten der Städte teilnehmen durften. Stuhlweißenburg, Gran und Leutschau — zu denen sich später noch andere freie königliche Städte gesellten — appellierten ihre Prozesse an den Personal. Die Bergstädte dagegen hatten aus ihren eigenen Gesandten einen eigenen gerichtlichen Oberhof gebildet.

Buda nahm in dem Wirken des Tavernikalgerichtsstuhls, der für die sieben Städte — bzw. acht, nachdem gegen Ende des 15. Jahrhunderts auch Pest dazu gehörte — zum gemeinsamen Appellationsforum geworden war, von Anfang an eine führende Rolle ein. Die führende Rolle machte sich auf dreierlei Weise bemerkbar: einmal hielt man die Sitzungen des Tavernikalgerichtsstuhls schon vom 15. Jahrhundert an im Buda ab; zum andern kam bei den Sitzungen des Tavernikalgerichtshofes den Gesandten der Stadt Buda der erste Platz zu; zum dritten war das Archiv der Stadt Buda der Aufbewahrungsort für das Protokollbuch des Tavernikalgerichts (*liber judicialis*), das nach den 1479 notierten Vorschriften der Tavernikalartikel damals begonnen und seitdem laufend geführt wurde.

Nachdem im Jahre 1541 Buda und Pest unter türkisch Herrschaft gelangten, nahm anstelle von Buda die Stadt Kaschau die erste Stelle in der Rangliste der Tavernikalstädte ein, die Gerichtssitzungen wurden dagegen in Preßburg abgehalten, wo man ebenfalls das 1559 neu begonnene Protokollbuch — das erste war nämlich bei der Besetzung Budas verloren gegangen — sowie die übrigen Schriften der Tavernikalstädte aufbewahrte. Auf die erste und zweite Sitzung des Tavernikalgerichts nach der Vertreibung der Türken (1695 und 1702) berief der Tavernikal auch die Gesandten von Buda und Pest. Die beiden Städte konnten jedoch erst nach neuerlicher Erlangung des Ranges einer königlichen Freistadt (1703) und im Besitz der Privilegurkunde der Königin Eleonora aus dem Jahre 1711 wieder erstmals, u. z. im Jahre 1722, an einer Sitzung des Tavernikalgerichts teilnehmen. Buda bekam damals allerdings seinen ersten Platz unter dem Gesandten der Städte zurück und versuchte auch, seine anderen beiden Vorrechte zurückzugewinnen, doch vorerst ohne Erfolg. 1733 endlich erfüllte sich der eine Wunsch der Stadt: sie erhielt das

Archiv der Tavernikalstädte zurück. In einer feierlichen Veranstaltung, mit Trommeln und Trompeten begleitet, überführte man das Archiv vom Schauplatz der Tavernikalsitzung Pest in das Stadthaus von Buda. Auf die Abhaltung der Sitzungen des Tavernikalgerichts in Buda mußte die Stadt jedoch noch immer warten. Erst nach mehr als 200 Jahren, im August des Jahres 1748, hielt man eine Tavernikalsitzung wiederum in Buda ab. Regelmäßig wurde allerdings erst seit 1770 zum Versammlungsort der Tavernikalsitzungen, bis zum Jahre 1849, als das Tavernikalgericht aufgelöst wurde.

In dem gemeinsamen Archiv der Tavernikalstädte bewahrte man außer dem Protokollbuch in erster Linie sich auf Tavernikalrechte beziehende Privilegienbriefe aus der Zeit seit dem Anfang des 17. Jahrhunderts, auf. Das „conservatorium tavernicale“ war also ein Archiv, dazu berufen, die Rechte zu sichern, auf Grund derer das Tavernikalgericht seine Arbeit verrichten konnte, und das sein Bestehen und seine Pflege dem Umstand zu verdanken hat, daß die Tavernikalstädte ständig darauf bedacht waren, ihre privilegierte Stellung aufrechtzuerhalten. Hier wurden auch die Schriften, die im Zusammenhang mit der späteren Aufnahme anderer Städte unter die Tavernikalstädte gewechselt wurden, untergebracht, darüberhinaus die Auszüge von Entscheidungen, die auf Tavernikalsitzungen gefällt wurden, sowie Schriften über einzelne konkrete Angelegenheiten, die auf den Sitzungen behandelt wurden, und Briefe der Tavernikale, Vizetavernikale und Tavernikalstädte. Später allerdings, wahrscheinlich seit 1733, wurde die Handabug des Tavernikalprotokollbuches von der übrigen Schriften des conservatorium tavernicale abgezweigt. Die Protokollbücher gelangten nämlich in die Bewahrung des neben dem Tavernicus arbeitenden Tavernikalamts.

Das 1733 Buda übergebene „conservatorium tavernicale“ gelangte im Laufe der Zeit in Vergessenheit, seine Schriften wurden im Archiv der Stadt Buda nicht gesondert bewahrt. Nur ein 1746 angefertigtes Register lenkte 1958 die Aufmerksamkeit des Verfassers auf sein ehemaliges Bestehen. Mit Hilfe des Registers gelang es schließlich, fünf Urkunden jenes Archivs zu finden — die Privilegierkunden König Rudolfs aus dem Jahre 1602 und eine darüber ausgestellte Bestätigungsurkunde von Miklós Istvánffy — u. z. im Archiv der Stadt Buda, weitere acht Schriften im ungarischen Landesarchiv, in dem dort bewahrten Archiv der Tavernikale.

Somit bewahren insgesamt dreizehn Schriften und das 41 Posten umfassende Register aus dem Jahre 1746 die Erinnerung an dieses von mehreren Städten gemeinsam geschaffenes Archiv, das in Ungarn zu den doch ziemlich seltenen Archivtypen gehört.

L. GÁL ÉVA:

A KRISZTINAVÁROS TOPOGRÁFIÁJA

(1770—1872)

1873-ban, amikor Pest, Buda és Óbuda egyesüléséből törvény szerint is megszületett az egységes főváros, Buda öt külvárosával együtt olvadt be Budapestbe. S bár Budán az újonnan megállapított közigazgatási kerületek, Pesttől eltérően, nem voltak azonosak egy-egy korábbi külvárossal, a Víziváros, a Tabán, a Krisztinaváros, az Országút és Újlak még hivatalosan is sokáig viselte régi nevét, s ezzel együtt megtartotta bizonyos — ha nem is közigazgatási — különállását, megkülönböztető vonásait, amelyek az egykori külvárosok kialakulásának és fejlődésének eltérő körülményeiből adódtak. A mai város megértéséhez nem felesleges tehát külön-külön vizsgálni alkotórészeinek, a volt külvárosoknak történetét. Annál is fontosabb ez Budapest vonatkozásában, mert a külvárosoknak itt nagyobb szerepük volt a város XIX. századi terjeszkedésében, modern értelemben vett nagyvárossá alakulásában, mint sok más európai nagyváros esetében; a török idők után Buda és Pest közvetlen közelében nem voltak falvak; szerepüket a két város körül a XVIII. század folyamán benépesedett külvárosok töltötték be:¹ a XIX. században a területi terjeszkedés ezek beolvasztásával kezdődött.

A *Krisztinaváros* néhány tekintetben különbözött a többi budai külvárostól.

A többi külváros ugyanis vagy a középkorban (Víziváros), vagy középkori falvak helyén a XVII. század végén, illetve a XVIII. század elején keletkezett, a Krisztinaváros ezzel szemben a XVIII. század utolsó harmadában *települési előzmények nélkül*, mindaddig lakatlan területen alakult ki.²

A többi külváros történelmi előzményei — a középkori Kis-Pest, Alsóváros, Felhévíz, Szentjakabfalva — a felsővárossal, azaz a tulajdonképpeni Budával szoros kapcsolatban álló települések voltak, amelyek a Duna mentén vezető fő

¹ V. ö. *Salamon Ferenc*: Pest város történetéből. Századok, 1875. 544.: „A mai nagy városok, London, Páris, sőt Bécs óriási terjedését igen nagy mértékben előmozdítja az, hogy minduntalan egy már régen állott falu vagy kis város ragad hozzá a városhoz.... Ma Pest, ahelyett, hogy készen kapna közelében egy-egy annectálható falut, maga kénytelen begyarmatosítani környékét...”

² Nem tekinthetők települési előzménynek a későbbi Krisztinaváros területén a középkorban fennállt falvak (Lógod, Nyék, Sasad, Nándor), mert egyrészt ezek a török időkben nyomtalanul eltűntek — olyannyira, hogy a kutatás vagy még egyáltalán nem, vagy csak ásatások segítségével tudta őket lokalizálni, másrészt pedig helyeik — a Várhegy nyugati lejtője, illetőleg a budai hegyvidék egyes pontjai — a Krisztinaváros fejlődésének csak későbbi szakaszaiban települtek be.